

V FOKUSU

**Načrtno uničevanje
slovenske meščanske
stavbne dediščine v
Ljubljani**

V FOKUSU

Italijanski fašisti so po prvi svetovni vojni v Trstu z namenom uničevanja simbolov slovenske kulture požgali Narodni dom. Med drugo svetovno vojno so nemški okupatorji na Poljskem načrtno minirali in požigali pomnike poljske stavbne kulture, med drugim poljsko prestolnico Varšavo, pa tudi okoliške dvorce in cerkve.

ddr. Aleš Igljič
 Montaža Matic Štojs Lomovšek, iStock, Polona Avanzo, Aleš Igljič

Trinadstropni kvadroblok, ki je bil zgrajen na Hajdrihovi ulici, kjer je prej stala enodružinska hiša z lepim vrtom, v fazi graditve in v končni obliki z na fasado pripetimi kovinskimi balkonskimi kletkami. Staroselci imenujemo zgradbo »Alcatraz«.

Po načrtih so tako nemški nacisti nameravali zgraditi povsem novo in veliko manjšo Varšavo z večinskim nemškim prebivalstvom. Med drugo vojno je tudi naša domača leninistično-stalinistična klika načrtno uničevala ter požigala dvorce in gradove, uničevala njihovo notranjo opremo, slike in arhiv ter tako nepopravljivo osiromašila našo kulturno dediščino v obsegu, za katerega ne najdemo primere v nobeni državi Srednje Evrope. Pri nas v Ljubljani pa intenzivno uničevanje slovenske meščanske stavbne dediščine nemoteno poteka kar v mirnem času samostojne Republike Slovenije.

Rušenje starih meščanskih vil in graditev kockastih blokov

Na ljubljanskem območju Teslove, Hajdrihove, Langusove, Lepega pota, Jamove ter na sesednjih ulicah območja Kolesije in Mirja se tako v zadnjih letih ruši ali pa pripravlja rušenje starih meščanskih vil iz obdobja med obema svetovnima vojnoma, pa tudi z začetka 20. stoletja. Porušene vile se nadomeščajo z manjšimi betonskimi bloki v obliki kock ali kvadrov, ki jih absurdno imenujejo vila bloki. Zgrajeni kocka- ali kvadrobloki so v glavnem betonske stavbe s cenanimi razdelilnimi stenami iz kanufa znotraj stanovanj. O kakšnih opečnatih stenah, ki naredijo bivanje v stanovanju prijetno, običajno ni sledu. Gre torej za

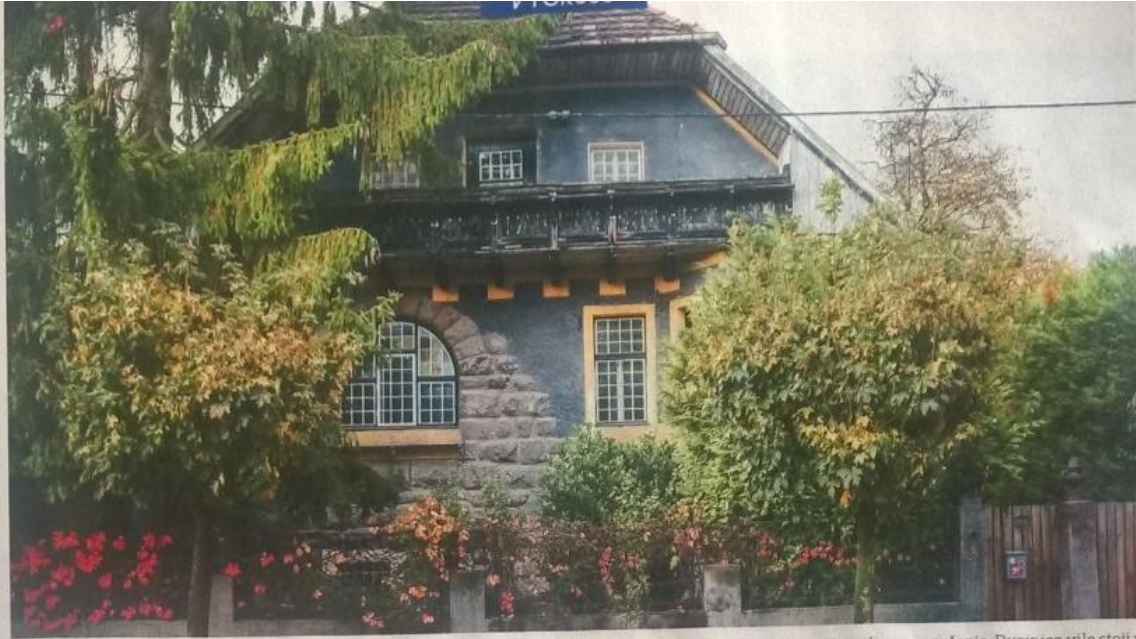
Na ljubljanskem območju Teslove, Hajdrihove, Langusove, Lepega pota, Jamove in na sesednjih ulicah območja Kolesije in Mirja se tako v zadnjih letih ruši ali pa pripravlja rušenje starih meščanskih vil iz obdobja med obema svetovnima vojnoma pa tudi z začetka 20. stoletja.

Betonska trinadstropna kocka stoji na mestu nekdanje vile družine Šantel na Teslovi ulici, ki je stala sredi skrbno zasnovanega vrta.

cenene zgradbe, katerih zunanje stene so večkrat prekrte s takšnimi in drugačnimi oblogami, ki naj bi dale kvadrobloku »imeniten« videz in pritegnile kupce v stiski ali pa tiste z neizdelanimi estetskimi merili. Ob graditvi kvadroblokov seveda prej vedno posekajo večino dreves in grmov. Veliki garažni prostori, ki zavzemajo večinski del parcel, pa kasneje onemogočajo novo in vsaj delno ozelenitev parcel z velikimi grmi in drevesi.

Zaradi naraščanja števila kvadroblokov, sekanja starih zdravih dreves in drugega zelenja je že sedaj celoten okoliš precej degradiran, še bolj pa bo v prihodnosti. Posledično lahko pričakujemo, da bodo cene stanovanj v precejšenih kvadroblokih v prihodnosti bistveno padle kot pač povsod v prenatrpanih blokovskih naseljih brez dreves med hišami. Kot bodo padle tudi cene preostalih vil in hiš, ki so bile zgrajene v preteklosti. In kar je veliko pomembnejše, prijetno bivanjsko okolje z veliko zelenja se bo spremenilo v naselje betonskih kvadroblokov brez zadostnega števila dreves in drugega večjega zelenja. Zaradi službenih obveznosti sem večkrat obiskal Izrael, že zgrajeni kvadrobloki me zato spominjajo na arhitekturo Zahodnega brega, kjer na hitro gradijo stavbe za nove priseljence. Slovenija je ena najbolj deževnih dežel v Evropi, Izrael in Zahodni breg pa zelo sušni območji. Graditev stavb v Ljubljani po vzorcu tistih na Zahodnem bregu popolnoma zanemarljivo podnebne razmere in stoletno tradicijo graditve v naših krajih. Prav tako me kvadrobloki spominjajo na poceni stanovanjske stavbe z najemniškimi stanovanji, ki so v nekaterih tujih univerzitetnih mestih na voljo dodiplomskim in doktorskim študentom.

Prelepa vila Engica na Jamovi 8 v Ljubljani, ki je izpraznjena in, predvidevam, pripravljena za rušenje. Dvojnica vile stoji v Avstriji, kjer je seveda ne bodo podrli.

Zgrajeni kvadrobloki imajo v poglobljeni kletni etaži garaže, ki prekrivajo veliko večino parcele in zato prekinjajo podzemne vodne tokove, ki so se vzpostavili na območju po regulaciji Gradaščiće. Na ta način ogrožajo poplavno in potresno varnost starejših objektov na območju prej omenjenih ulic. Posledice se že sedaj zelo opazne tudi pri zelo povečanem zalivanju kleti ob večjih nalivih.

Vile predstavljajo pomembno kulturno dediščino

Kockablok, ki je bil zgrajen na Teslovi ulici (glejte sliko 2) stoji na parceli porušene majhne vile družine Šantel, ki je bila obdana z lepim vrtom in v kateri je živelo več generacij te znamenite umetniške družine, ki so ustvarjali na različnih področjih umetnosti pa tudi znanosti. Saša Šantel je tako avtor slike Slovenski skladatelj, ki visi v Mali dvorani stavbe Slovenske filharmonije. Že njegova mati Avgusta Šantel starejša (1852–1935), rojena pl. Aigentler, je bila odlična slikarka. Slikar je bil tudi njen stric Josip Tominc (1790–1866) pa njena hčerka Avgusta Šantel ml. (1876–1968). Obe sta živeli v porušeni majhni vili na Teslovi ulici. Sestra Avguste Šantel st. je bila poročena z znamenitim fizikom Ludwigom Boltzmannom (1844–1903). Tako so Šantli in Boltzmanni skupaj letovali, Boltzmann pa je v enem od svojih del iz leta 1883 celo citiral delo matematika in fizika Antona Šantla (1845–1920), ki je bil poročen z Avgusto Šantel st. Slikarka je bila tudi druga hčerka Avguste st., to je Henrika Šantel (1874–1940). V vili na Teslovi je živela tudi prva slovenska arhitektka Dušana Šantel Kanoni (1908–1988), hčerka Saše Šantla, ki sem jo sam dobro poznal, saj smo šli večkrat skupaj s koncerta v Slovenski filharmoniji in na koncu zavili še v gostilno Vrhničan (Mirje). Vila družine Šantel na Teslovi ulici je predstavljala slovensko kulturno dediščino

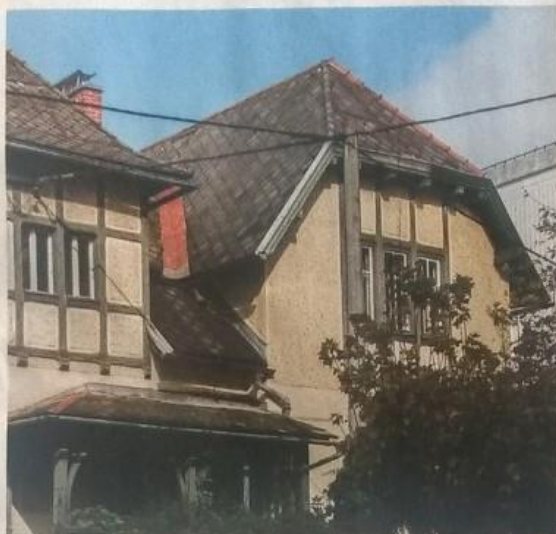
Zgrajeni kvadrobloki imajo v poglobljeni kletni etaži garaže, ki prekrivajo veliko večino parcele in zato prekinjajo podzemne vodne tokove, ki so se vzpostavili na območju po regulaciji Gradaščiće.

in je bila včasih zavarovana, njena vsebina (pohištvo, slike, rokopisi itd.) pa predstavljeni na odmevni razstavi v Slovenskem etnografskem muzeju. Novi lastnik je očitno lahko dosegel, da so objekt porušili, in zgradil betonski kockablok, katerega podzemni garažni del na eni strani sega čisto do parcele sosednje hiše. V kulturnejšem okolju, kot je naše ljubljansko, bi vilo Šantel obnovili in postavili na hišo ustrezno spominsko ploščo, tako kot to delajo v tujini. Ploščo bi lahko postavili vsaj na sedanji kockablok, ki stoji na mestu porušene Šantlove vile, vendar kaj takega ni pričakovati. Lahko bi tudi del Teslove, kjer je stala Šantlova vila, poimenovali Ulica Šantlovih.

Prav pred kratkim je bila izpraznjena in prodana vila Engica na Jamovi 8, še pred tem pa sosednja vila na Jamovi 6. Verjetno sta obe namenjeni za rušenje. Predvidevam, da bodo namesto njiju postavili kvadroblok. Mogoče celo tako velikega, da bo zasedal obe parceli skupaj. Obe vili je v 30. letih

prejšnjega stoletja obiskala takratna kraljica Marija kot vzorčni meščanski vili. V vili Engica je v tistem času živela z možem pisateljica Marijana Željeznov Kokalj (1898–1964), pa tudi že njen sin Miljutin Željeznov (1930–2002), v odraslih letih znani univerzitetni profesor elektrotehnike na Univerzi v Ljubljani.

Glede vile Engice na Jamovi 8 bi moral župana Jankovića očarati vsaj podatek (vir: veleposlanik dr. Janez Šumrada), da je bil v vili Engica rojen (kot sin takratnega lastnika) Valter Mulec alias Walter Markoff, v nekdanji DDR član Centralnega komiteja Enotne delavske stranke Nemčije, redni član Berlinske akademije znanosti in Saške akademije znanosti v Leipzigu ter eden ključnih komunističnih zgodovinarjev francoske revolucije. Bil je tudi šef Inštituta za primerjalno zgodovino revolucij (karkoli pač je že to bilo) v Leipzigu. Mimogrede, zanimivo bi bilo zvedeti, kateri razlogi narekujejo obstoj spomenikov Leninovim in Stalinovim ▶

Vila na Jamovi 6, prav tako izpraznjena in najverjetneje predvidena za rušenje

► posnemovalcem ter občudovalcem v središču Ljubljane, saj kaj podobnega ni mogoče več videti v nobeni od postkomunističnih držav, ki so vključene v EU, kjer so tovrstne spomenike umaknili, na primer v posebne tematske parke z zbirkami spomenikov komunističnih voditeljev. In pa kako to, da imamo v Ljubljani spomenik za Srbe sicer zelo pomembnega Vuka Karadžića (čigar spomeniku v Ljubljani ne nasprotujem), nimamo pa hkrati tudi spomenika njegovega mentorja Jerneja Kopitarja. Situacija, primerna za kakšno prestolnico kolonije, ne pa za prestolnico samostojne Republike Slovenije.

Arogantno obnašanje Mestne občine Ljubljana

Odgovor enemu od lastnikov hiš v našem okolišču Kolezije in Mirja, da hiše prodajamo sami in smo zato sami krivi za dogajanje, je sprevržen in izkazuje nezavedanje pomena ohranjanja slovenske meščanske stavbne dediščine iz prve polovice 20. stoletja. Nekateri dediči vil pač niso sposobni izplačati deleža sodedičem, zato gredo včasih vile v prodajo. Ozaveščena mestna oblast bi morala tudi v takih primerih poskrbeti za zavarovanje prodanih vil, ki jih novi lastniki ne bi smeli porušiti in na njihovih mestih zgraditi betonskih kvadroblokov iz izključno zaslužkarskih razlogov. Vse skupaj kaže tudi na to, da novi tranzicijski lastniki dejansko nimajo zadosti lastnih sredstev in/ali pa ne primerne neformalne izobrazbe in vzgoje (začenši s »kinderštube«, kot so včasih temu rekli), da bi ohranili vile v prvotni obliki in jih renovirali v skladu z zahtevami spomeniškega

varstva, pač pa jih v nakup vile žene le golo zaslužkarstvo (dejansko pomanjkanje denarja), kar očitno dopušča ali celo odobrava tudi mestna oblast. Vse skupaj dolgoročno žal vodi v uničenje srednjeevropske podobe mesta Ljubljane.

Špekulantska graditev kocka- in kvadroblokov v ljubljanskih četrtih Kolezija in Mirje brez ozira na uničevanje ter trajno izgubo slovenske kulturne in stavbne dediščine ter zmanjševanje zelenih površin zahtevajo poseg države na najvišji ravni.

Zato se ne čudim, da mestna občina meče iz njihovih prostorov mestni arhiv z neprecenljivim arhivskim gradivom in poskuša graditi garaže pod staro tržnico, ki bi lahko ogrozile stabilnost sosednjih baročnih in Plečnikovih zgradb. V sedanjih koronakrizi se je po mojem mnenju pokazala tudi zgrešenost koncepta razvoja Ljubljane. Med drugim zaradi spreminjanja starega mestnega jedra v kuli-

se za turiste, z množico stanovanj za turiste in s čedalje manjšim številom stalnih prebivalcev ter trgovin za potrebe meščanov. Graditev cenenih in arhitekturno dolgočasnih ter neprimernih »vila blokov« v starih vilskih četrtih z videzom hiš z Bližnjega vzhoda, poskus prenosa preživljanja prostega časa prebivalcev Ljubljane v BTC, kar je popolnoma zastarel koncept in neprimeren za stara zgodovinska mesta, neustrezno reševanje problematike mestnega javnega prometa dodatno pripomorejo k zgrešenemu razvoju mesta Ljubljane v zadnjih 15 letih. Še posebej če razvoj Ljubljane primerjamo z nekaterimi drugimi mesti v tranzicijskih državah, na primer s Prago.

Trajna izguba slovenske kulturne in stavbne dediščine

Za konec. Špekulantska graditev kocka- in kvadroblokov v ljubljanskih četrtih Kolezija in Mirje brez ozira na uničevanje ter trajno izgubo slovenske kulturne in stavbne dediščine ter zmanjševanje zelenih površin zahtevajo poseg države na najvišji ravni. Tudi zaradi ogrožanja potresne in poplavne varnosti starih vil in drugih stavb. V nasprotju s premožnimi Slovenci v preteklosti, kot so bili na primer Janez in Franc Kalister ter Josip Gorup pl. Slavinski, ki so kot slovenski rodoljubi podpirali razvoj slovenske kulture ter gradili zgradbe in parke v splošno družbeno dobro, pa mnogi iz tako imenovane tranzicijske elite (ki to dejansko seveda ni) pripomorejo k trajni izgubi pomnikov slovenske kulturne dediščine ter zmanjševanju zelenih površin in potresne varnosti v Ljubljani. ☐